

УДК 811.161.2

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/65-2-28>

Антоніна МЕРЕНИЧ,

orcid.org/0000-0003-4774-8158

студентка IV курсу філологічного факультету

Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет»

(Ужгород, Україна) merenych.antonina@student.uzhnu.edu.ua

ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАЛІЗАЦІЙ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ У ЗБІРЦІ ПОВІСТЕЙ А. ДІМАРОВА «МІСТЕЧКОВІ ІСТОРІЇ»: МОВНОРІВНЕВИЙ ПОТЕНЦІАЛ

У статті досліджено особливості мовного вираження гендерних стереотипів, що є усталеними поглядами на норми поведінки чоловіків і жінок і відображають суспільні очікування щодо рис їхнього характеру, поведінки, професійної діяльності та зовнішності.

Гендерний стереотип є одним із центральних понять лінгвогендерології, або гендерної лінгвістики. Це наукова галузь, яка зосереджується на проблемах специфіки репрезентації осіб чоловічої та жіночої статі в мові, питаннях співвідношення маскулінного та фемінного лексикону, стереотипах про маскулінний та фемінний образ, гендерно зорієнтовані стратегії і тактики комунікації тощо.

Досліджено мовні засоби вираження гендерних стереотипів на лексико-семантичному, фразеологічному (використання лексичних та фразеологічних засобів з позитивною, негативною чи нейтральною конотацією), словотвірному (вживання зменшено-пестливих форм із характерними суфіксами), морфологічному (простежуються тенденції у використанні наказового та умовного способів дієслова, середнього роду іменника та прикметника на позначення осіб жіночої статі) та синтаксичному (звернення до окличних, неповних та обірваних речень) рівнях.

Визначено, що більшість суспільних очікувань стосувалася жінок, це пов'язано з особливостями авторського сприйняття та його прагнення показати становище людини в радянському суспільстві. Також виявлено, що гендерні стереотипи представлені на всіх рівнях мови, найширше – на лексичному та синтаксичному. Це свідчить про те, що стереотипи про гендерні ролі мають глибокі корені в мовному субстраті та активно використовуються в комунікації.

Стаття має важливе наукове значення, оскільки сприяє більш глибокому розумінню проявів гендерних стереотипів у мові, їхнього походження та поширення в суспільстві. Здобуті результати можуть бути корисні для майбутніх досліджень у галузі соціолінгвістики, гендерної лінгвістики, гендерних студій, а також для формування та популяризації свідомого мовленнєвого стилю, спрямованого на подолання стереотипів і підтримання рівності між чоловіками та жінками.

Ключові слова: *гендерна лінгвістика, гендерний стереотип, вербалізація гендерних стереотипів, мовотворчість А. Дімарова, збірка повістей «Містечкові історії».*

Antonina MERENYCH,

orcid.org/0000-0003-4774-8158

student of the 4th year of the Faculty of Philology

Uzhhorod National University

(Uzhhorod, Ukraine) merenych.antonina@student.uzhnu.edu.ua

FEATURES OF VERBALIZATION OF GENDER STEREOTYPES IN THE COLLECTION OF A. DYMAROV'S STORIES "TOWN STORIES": LANGUAGE-LEVEL POTENTIAL

The article explores the peculiarities of linguistic expression of gender stereotypes, which are established views on the norms of behavior for men and women and reflect public expectations regarding their characteristics, behavior, professional activities, and appearance.

Gender stereotype is one of the central concepts in linguogenderology or gender linguistics. It is a scientific field that focuses on issues related to the representation of individuals of male and female gender in language, the relationship between masculine and feminine lexicons, stereotypes about masculine and feminine images, gender-oriented communication strategies and tactics etc.

The linguistic means of expressing these stereotypes have been studied at the lexical-semantic, phraseological (use of lexical and phraseological means with positive, negative, or neutral connotations), derivational (use of diminutive forms with characteristic suffixes), morphological (tendencies in the use of imperative and conditional verb forms,

neuter gender of nouns and adjectives to refer to females), and syntactic (use of vocatives, incomplete and interrupted sentences) levels.

It has been determined that most societal expectations were related to women, which is linked to the particularities of the author's perception and their intention to portray the position of individuals in Soviet society. It was also revealed that gender stereotypes are present at all levels of language, most widely represented at the lexical and syntactic levels. This indicates that stereotypes about gender roles have deep roots in the linguistic substrate and are actively used in communication.

The article holds significant scientific value as it contributes to a deeper understanding of the manifestations of gender stereotypes in language, their origin, and prevalence in society. The obtained results can be valuable for future research in sociolinguistics, gender linguistics, gender studies, as well as for shaping and promoting a conscious speech style aimed at overcoming stereotypes and supporting equality between men and women.

Key words: gender linguistics, gender stereotype, verbalization of gender stereotypes, the linguistic creativity of A. Dimarov, collection of short stories "Town Stories".

Постановка проблеми. Лінгвогендерологія є відносно новою науковою галуззю, яка нині активно розвивається в Україні. На сучасному етапі свого розвитку суспільство зіштовхнулось із тим, що певні традиційні уявлення про гендерні ролі можуть не відповідати дійсності. Часто такі стереотипи стають бар'єром для самоідентифікації індивіда, його реалізації у соціумі. Традиційні уявлення про гендерні ролі простежуються у сферах культури, освіти, науки, засобах масової інформації. Гендерні дослідження, зокрема і дослідження гендерних стереотипів у художньому тексті, є актуальними з огляду на поширення загальної тенденції звернення уваги на проблеми соціальної статі. Уважаємо, що детальний опис особливостей вербалізації гендерних стереотипів у художньому тексті дасть можливість створити завершену картину стосовно типізованих уявлень про взаємодію фемінного й маскулінного. Цікавою з погляду порушеної проблематики є мовотворчість А. Дімарова, зокрема збірка повістей «Містечкові історії», структура й зміст якої характеризується цілісністю й завершеністю.

Аналіз досліджень. Українська гендерна лінгвістика активізувалася наприкінці ХХ – початку ХХІ століття. Свої дисертації, монографії, праці малих наукових жанрів присвятили гендерології такі вчені, як Л. Ставицька, О. Тараненко, А. Загнітко, А. Нелюба, О. Стишов, А. Архангельська, А. Мартинюк, Ю. Абрамова, О. Бондаренко, М. Брус, Н. Карпенко, О. Сизова, А. Семенюк, Х. Дацишин, Г. Касім, Н. Клименко, М. Маєрчик, Я. Самагала та ін.

У сучасній українській лінгвістиці є низка праць, присвячена гендерним стереотипам (Л. Ставицька, О. Чуєшова, К. Левченко, Ю. Мельник, О. Мороз, Т. Сукаленко, Г. Губарева, Ю. Андрійченко, Т. Кравець, О. Кісь) та гендерній ідентичності (Ю. Маслово). О. Забужко, Н. Гриняк, Н. Гапон, І. Грабовська, Т. Марценюк розглядали гендер у контексті психології, соціології, філософії та літературознавства.

Мета статті – дослідити особливості засобів вербалізації гендерних стереотипів у збірці повістей А. Дімарова «Містечкові історії».

Виклад основного матеріалу. У художньому дискурсі фіксація гендерних стереотипів здійснюється «у вигляді лексем, словосполучень, паремій та мікротекстів», що вживаються стосовно осіб чоловічої й жіночої статі, «а також за допомогою репрезентації гендерно маркованих мовленнєвих характеристик персонажів залежно від їх статі» (Бистров, Шуляр 2009: 9).

Гендерні стереотипи у збірці повістей А. Дімарова «Містечкові історії» вербалізуються на різних рівнях мовної структури – лексико-семантичному, фразеологічному, морфологічному, словотвірному, синтаксичному.

Найширше гендерна стереотипізація представлена на лексико-семантичному та фразеологічному рівнях мови.

Наприклад, інформація про одруження подається по-різному. Щодо жінки найчастіше автор чи герої вдаються до вживання лексичних чи фразеологічних засобів із гіперболізованою негативною конотацією, стосовно чоловіка – одиниці нейтрального оцінного забарвлення. Про жінку: *вискочити заміж, розлучитися, сходити до загсу, й ще раз розлучитися, і втретє знайти собі пару* (228)¹; *«До чого ж вони безголови! їм аби заміж!»* (321); *Гадаю, що не один молодик сто разів подумав би, перш ніж поспішати до загсу* (151); *Вдруге одружився вже в тридцять років. Кажуть, що до двадцяти п'яти чоловік жениться сам, до тридцяти люди женять, а після тридцяти й сам чорт не ожениць* (151). *Я давно вже перестав нагадувати мамі, що це ж вона вибрала мені непутящу дружину, а собі – лиху невістку* (293); *Нас звели, познайо-*

¹ Усі цитати подаються з одного джерела: Дімаров А. Містечкові історії. (Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.ukrlib.com.ua/books/getfile.php?tid=10397&type=1>, тому далі у круглих дужках будемо зазначати лише сторінку.

мили, **потягнули до загсу. Посадили за весільний стіл, бажали нам щастя, кричали: «Гірко!» На все життя – гірко. Чи кохав я дружину? Може, щось і було** (294). У наведених прикладах через лексичні засоби подається опис типової соціальної ролі жінки й чоловіка, відповідно приховане негативне авторське ставлення до них. Як бачимо, щодо чоловіків використані лексеми *женитися, (не) поспішати до загсу, одружуватись, потягнути до загсу*. Щодо жінок застосовані такі: *вискочити заміж, сходити до загсу, знайти собі пару*.

Формується найповніше на лексичному рівні й образ покірної дружини, найчастіше через уживання номенів різної частиномовної належності, конотативне наснаження яких може посилюватися уже на синтаксичному рівні – у структурі словосполучень: *терпляча* (249), *терпляча покірність, жалісливе мовчання, лагідно, бідна, уже сльози* (27); *слухняно* (77); *терпляча мама* (301); *слухняно* (233), *терпеливість, посидючість* (298).

Цікавим є уживання лексеми *дитина*, вона використовується стосовно обох статей, але має різне значення. Коли її застосовують до дорослої жінки, мають на увазі її недосвідченість, наївність, а особливо привабливість (*Соня стоїть, піднявши до нього обличчя, якась дитинно-беззахисна; Дружина поруч із ним здається зовсім ляльковою, отакою собі юною дівчинкою* (75)). Уживання лексеми *дитина* щодо опису чоловіка має зовсім інше конотативне забарвлення: тут ідеться про дбайливе ставлення до нього, а не про засудження його несамотійності (*Василь Гнатович раптом відчув себе маленькою, беззахисною, скривдженою навіки дитиною; ставилася до свого чоловіка, як до дитини дорослої* (19); *Катерина Григорівна не гризла його, як це робить багато жінок, вважала, що в неї двоє дітей, донька й чоловік, а хто з них тепер більша дитина, не могла б сказати й сама. Схилялася частіше до думки, що такий чоловік (124)*). Компонентами-інтенсифікаторами слугують означення *маленька, беззахисна, скривджена, більша*.

Автор для опису персонажів уживає варваризми. На нашу думку, це сприяє створенню завершеності стереотипного образу. Наприклад, ілюстрацією може слугувати варваризм *бєбі*, що вживається для характеристики осіб обох статей підліткового віку: *Якось мені довелося почути од такого дво metroвого бєбі, що його батькам було легше, аніж йому. Вони, бачте, йшли од гіршого до кращого, йому ж, безталанному, судилося йти од кращого до гіршого* (189); *Познайомили й з імениницею: отакою собі п'ятнадцятилітньою*

бєбі, яка вже давно навчилася пускати очима бісики (317).

У тексті засвідчена значна кількість фемінітивів на позначення жіночих професій (пор.: *секретарка, помічниця в хаті, багатостатниця, учителька, доярочка, артисточка, гімназисточка, фронтовичка, бібліотекарка, прибиральниця, перукарка, професорша, головна лікаріна, молоденька сестричка, санітарка, уборщиця, директорша і санінструктор, старшина, медичний бог, керівник, продавець, класкер, бригадир, асистент, перекладач*). Зафіксовані номени засвідчують зміну ролі жінки в радянському суспільстві: жінка займається не лише домашніми справами, але й опановує професії, які засвідчують гендерний перерозподіл ролей. Помітною є нейтралізація позитивної оцінності назв професій, пов'язаних з важкою фізичною працею. Деякі фемінітиви через додаткові словотвірні засоби репрезентують негативно-іронічне сприйняття жіночих занять.

Різноманітність уживання лексичних засобів засвідчена щодо актуалізації стереотипів зовнішності. Це стосується, зокрема, позначення статури чоловіків та жінок. Ектоморфний тип статури, для якого характерні відсутність розвинутої маскулатури та жирового шару, найчастіше вважається нездоровим для представників обох статей: *Соня ж, хвороби позбавившись, стала опецьок опецьком* (79); *А ти що: шкапу для тата хотів? Чи козу облуплену?* (54); *зовсім дівча: худенька, тоненька, стеблина стеблиною, після інституту одразу ж. І чоловік її теж аж просвічувався* (253); *Секретарка, плеската настільки, що чоловічому погляді ні за що було й зачепитись* (543).

Ендоморфному типові статури властиві круглясті форми, і для його позначення інколи використовуються лексеми негативного оцінного характеру в описі представників чоловічої статі та жіночої: *товста, стілець аж потріскує* (52); *вже тоді Софонька нагадувала скоріше яблучко, туге та налите... Але щоб отак розповзтись...* (65); *До того ж він – повний надміру* (280); *Колядко, незугарний, товстий* (282); *Не була красунею, з великим трудом її можна було назвати гарненькою: в міру товстенька, в міру пухкенька* (301); *Василь має розкішну квартиру, тілисту дружину й одгодованих на славу дітей* (306); *завідувач, пухкенький, кругленький* (538). Маркерами вираження гендерних стереотипів є виділені лексичні одиниці, а також форманти -к-, -еньк-, -ист-, які слугують водночас і пейоративними, і меліоративними засобами, що впливають на формування сприйняття фемінного й маскулінного образу.

Як бачимо, «відхилення» від стереотипного уявлення про вагу тіла сприймається негативно як для жінок, так і для чоловіків: бути схудлим – отже, мати виснажений вигляд, бути безсилим для виконання завдань, певної суспільної ролі, мати зайву вагу – не бути привабливим, хоча й демонструвати життя в достатку. Стереотипне уявлення про те, що зайва вага є більше ознакою фемінною, дозволила автору майстерно уобразити емоційний стан героя: *Василь, і його по-баб'ячому кругле обличчя наповнилось жалем* (603).

Слово *кокетливо* жодного разу не використовується в маскулінних номінаціях, проте вживається для фемінних: *Віра Павлівна склала губи вже іншим бантиком (номер другий – для лікарів), усміхнулась кокетливо: – Докторе, голубчику, щось із серцем у мене... (257). Дякую! – галантно вклонився Василь Васильович. – До побачення, шановні леді і джентельмени! Сенк ю! – Гут! – помахала кокетливо ручкою тітонька. Не поспішаючи, як і належить іноземцеві, Василь Васильович рушив до виходу, і всі шанобливо перед ним розступалися (550)*. Як бачимо, номен *кокетливо* є протиставним до слова *галантно*, створюючи таким чином опозиційне співвідношення фемінного й маскулінного щодо типової поведінки жінки й чоловіка. Лексема *терпіння* і спільнокореневі до неї вживаються на позначення фемінних якостей поведінки, які протиставляються маскуліним: *На її обличчі одразу ж ліг вираз терплячої отієї покірності, що його найчастіше звик бачити Василь Гнатович (13). Лійочко, скоро сніданок? – спитав нетерпляче. А таки болить, дуже болить, тільки я змалечку терпляча (249)*.

Концепти *жінка* й *чоловік* у їх метафоричній репрезентації відображають низку властивих їм гендерних стереотипів. У характеристиці персонажів переважають зооморфні метафоричні номінації на позначення мовленнєвих процесів, зовнішнього вигляду, фізичного стану тощо: *зацебетала в трубку, і слова у неї були якісь аж не людські – пташині слова (16); Бідна Іронька! Не злетіти тобі над перекладами, не пурхати ластівкою (304); Теця лежала на горі подушок помираючим лебедем (238); Вона рот як розтулить, то так з того рота жаби й скачуть (244)*. Лексеми *голубка*, *голубонька* вживаються у тексті 7 разів, *голуб*, *голубчик* – 11 разів. Наприклад: *Молода, в міру юна і в міру вродлива, досить успішно грала роль невинної голубки, хоч уже знала напам'ять кожну пір'їну з постелі в сусідній кімнаті (152); Водію, голубчику, чи не можна швидше – запізнюємось! (339)*.

Допомагає відтворити негативне ставлення до жінки, яка має вплив на інших, уживання ключових слів, що тематично стосуються сфери міфологічного, потойбічного: *зілля відьомське (244); заворожити (268); відьма, Лиса гора (151), чорт, чортеня (152–153), чорний, так пеклом і дише (270)*.

Маскуліний і фемінний образи на лексичному рівні найчастіше оформлюються через уживання прикметників зі спільними смислами: *рука важка, напрацьована, руки великі, терплячі, тихий та смирний, а не буйний (221); скромний та поштивий, делікатний (567), сіра, невиразна жінка (209), молода, енергійна (254)*. Дуже часто посилення образу відбувається через уживання порівняльних зворотів: *наче із заліза, долоньями (319); (рука) мов із чавуну одлита (35), плеската, як дошка, анемічне обличчя (552)*.

Фразеологічний рівень актуалізує гендерні стереотипи, що відображають переважно ставлення жінки до чоловіка і навпаки: *сміливі жінки вішаються на шию; мамині синки; залізна жінка; дівці закрутив голову; мізинчик мамин; підлазити під гарячу руку тата; за материну спідницю, у мамі як у бога за пазухою; на себе не схожий, мов засватаний; голодній кумі хліб па умі!; як білка в колесі; у дівчинки очі стали квадратні; за мамину спідницю; як на вугіллі стою; пір'їночці не давала впасти; не раз його за петельки брала; сидіти на шії*.

Словотвірний рівень. Автор активно вживає зменшено-пестливі форми слів для створення цілісного фемінного образу, часто з негативною оцінкою контакцією: *На молоденькому обличчі її було стільки фарби, що вистачило б на жінок усього містечка (231); Костюмчик строгий на ній, черевики модельні, сумочка біла (59); Тож уникав дівчат, а особливо молоденьких вдовичок (152); зовсім дівча: худенька, тоненька (253); Дамочка така, що як іде, то ні на кого й не гляне (257); Сестричка. Отаке собі молоденьке курчатко в халатику білому (277); Жіночка (278); Лялька Стадницька, в якій, окрім гарненької мордочки, не було за душею нічого (307); Мені з цією артисточкою дітей не хрестити (308)*). Демінутивні також притаманні для характеристик чоловіків, хоча їхня функційна роль інша – мінімізувати маскуліні характеристики, які суперечать наявним стереотипним уявленням, або гіперболізувати ознаки образу чоловіка (*Максим у нас ледаченький, нівроку, довго ріс мізинчиком маминим (48); молоденький ще тоді лейтенантик (90); Дідок (137); старенький художник (290); довірливий молоденький бичок (297); завідувач, пух-*

кенький, кругленький, мов м'ячик, з рожевими щічками (538)).

На морфологічному рівні характерним є частіше використання чоловіками форм наказового та умовного способів дієслова, що слугує засобом актуалізації наміру показати своє домінування у сімейній ієрархії (*І така мене знову злість на жінку брать почала, що, їй-богу, побив би* (251); *Краще б, звісно, було, щоб народився син, але тут людина поки що безсила* (185); *Максим тільки смикнув: розкуси їх, жінок!* (49)).

З метою посилення ознаки вживаються два однакові іменники, один з яких має форму називного відмінка, а другий – орудного: *дружинька: пуцьвірінок пуцьвірінком* (65); *зовсім дівча: ... стеблина стеблиною* (253); *Соня ж ... стала опецьок опецьком* (79).

Для передачі того, що жінка не відповідає стандартизованим поглядам чоловіка на її зовнішність чи поведінку автор вдається до використання прикметників та іменників середнього роду замість жіночого: *Секретарка – молоде, розфуфурене, наманікюрене й напедикюрене* (т'ху, слово яке!) (16); *Знайомтеся, – сказав Василь, підводячи оце чудо до мене. – Ганна Іванівна, директорша меблевого магазину* (318); *Там же, в невеликій кімнатці, жило й чудо-юдо, Мартина-Мартин, я так і не міг второпати, якої вона статі* (166).

Цікавим є спостереження щодо актуалізації «стереотипу чоловіка, який не плаче». Автор вербалізує причину нестабільного емоційного стану через дісприслівник як вербалізатор значення додаткової, супровідної дії, таким чином приховує ще один стереотип: *боячись, що й сам зараз розплачеться, запитав* (27)).

Широко представлені гендерні стереотипи на синтаксичному рівні. У різній манері звертаються до чоловіків і жінок (пор.: *молодий чоловік, громадянине, голубчику – Лійочко, бідна, громадяночко, дамочко, голубонько*). Апелювання до чоловіка реалізується переважно через нейтральні загальноживані форми, форми звертання до жінки оформлюються найчастіше через демінутиви.

Стереотипи відображені і за допомогою порівняльних конструкцій: (*у чоловіка*) *тонкий, як у жінки, голос лікаря; у нього була ніжна й м'яка, мов не чоловіча, долоня; працює, як каторжна; пухкенький, кругленький, мов м'ячик; просидів, як миша; потягся до пляшки, як дитина до соски; живуть душа в душу, як ті голуб'ята; здоровий, як бик; берігся, як заєць; товчеться, як проклята; плеската, як дошка; його ніжно-рожева й гладенька, як у молочного поросяти, шкіра; здається легенькою, як пух; тітка – як пава, тато –*

як пугач; строга, охайна, мов учителька; мов гімназисточка перед учителем; з долонями, наче із заліза; розцебеталася, наче на весну; їсть наче кицька; струнка, наче кізонька.

Чоловікам більше притаманні короткі, обірвані речення, риторичні питання та оклики. *Я, Васю, нічого... Думала, що ти натомився. – Думала, думала!.. Поменше думати треба!*; *Вона й справді заглянула, лагідно спитала: – Тобі нічого не треба? – Нічого!* (14); *– Ліно!.. Ліно!.. Ліно, як завжди, вбігла так, наче він помирав, переляк не сховався з її лиця. – Що, Васю, що? – Де наші газети? – Та он же, на шафі! Дістати? – Не треба, я сам. Іди вже на кухню! – бо Ліно все ще стояла в дверях: жалісливо дивилась на нього* (26); *– А що там, сину, сьогодні в клубі? – Та кіно ні... – Наше чи закордонне? – Наше* (330).

Ускладнення речення однорідними членами використовується для вказівок на вид діяльності двох статей, але частіше жінок, що, на нашу думку, дозволяє авторові реалізувати стереотипне уявлення про щоденну заклопотаність кожної жінки: *мати і наварить, і подасть, і прибере, попере* (244); *мама й приготує, й подасть, і прибере, й помиє* (295); *Нагодуй та подай, прибери та помий – цілий день, як білка в колесі* (48); *Тато й муляр, і столяр, і сантехнік, і маляр, а мама в нього вже за підсобного: підноси та подай* (44); *Бо: і чоловікові зготувати сніданок, і нагодувати дітей, і зібрати в дитячий садок* (82); *Марійці, звісно ж, додалося роботи. І кухня, і ринок, і магазин, і дім – все це вимагало часу* (175); *І з господарством вправлялася єдиною рукою... : пиляла-рубала дрова, прала білизну, чистила, ... шаткувала капусту, в кімнатах завжди було прибрано* (228).

Пейоративні концепти частіше вживаються щодо жінок і вербалізуються у вигляді словосполучень, інколи окличних: *Галька ротата, ота розлучниця люта* (244); *корова недосна, сучка невмивана* (245); *сучка безхвоста!* (272); *самовдоволенна квочка* (307); *сонна корова* (318); *коров'яче бовтало!* (про чоловіка) (328); *Сучка облізла! Жаба ротата! Гадюка слизька!* (620). Інвективні номінації неодноразово вводяться в речення у ролі прикладки.

Характеристика беззахисності жінки, її розумової обмеженості вербалізується граматичними засобами, які не містять вказівки на особу чи активного діяча – з допомогою інфінітивних конструкцій, безособових форм: *одинокі жінку захистити, тебе б'ють, а ти ще й мовчи* (245); *бідній жінці правди немає* (246); *поменше думати треба* (14).

Стереотипність образу автор може подавати через називні речення, що посилює, на нашу думку, ефект портретності у змалюванні зовнішності: *волосся в бігудях, обличчя в компресах із свіжого м'яса* (292).

Комунікативна стратегія, яка вважається типовою, незмінною, передається відповідними синтаксичними конструкціями, що реалізують семантичні відношення послідовності подій, що швидко змінюються: *нашкодите – і в куці!* (78); *І закінчувала стереотипним: – Всі ви, чоловіки, однакові!* (286), *приїхала тітка – навезла повну хату гостинців* (51–52), *вийдеш заміж – визнає сама* (216).

Можна виокремити також особливості номінацій вікових характеристик. Вони найчастіше вербалізуються на різних рівнях мовної структури: у вигляді словосполучень (*Жіночка зовсім не зів'яла* (57); *бо ж уже, слава богу, не молоденька, сорок два роки* (252); *жінка похилого віку* (263); *Сестричка. Отаке собі молоденьке курчатко* (277); *Він тільки ще більше змужнів* (305); *вона ще більше розквітла* (305); *Бабуля – божя квіточка* (523)), фразеологічних одиниць (*чоловік у розквіті сил* (57); *жінка в літах* (136); *мужчина в соку* (334)) або лексем (*бабуня* (225); *дідок* (137); *старий* (138)). Перифраз уживається, коли треба підкреслити типовість того, що описується: *люди з посередніми здібностями, жіноча половина роду людського* (298). Деякі перифрази зазнають структурної модифікації: *залізна жінка* (168); *охоронець родинного вогнища* (159).

Важливим засобом для актуалізації надмірної емоційності, істеричності є градація, що реалізується через уживання номенів, які посилюють і підвищують рівень нагнітання ознак чи дій: *почнуться докори, сльози, істерики, жити без тебе не можу, втоплюся, повішуся* (152); *розплачеться, розкричить, Ненормальна!.. Типова шизофренічка* (168); *злі, дошкульні слова, перекошене ненавистю обличчя, сльози й істерика* (288).

Образ жінки як вербально активної особи в художньому дискурсі, крім синтаксичних (порівняльні конструкції), посилюється фразеологічними засобами: *розцебеталася, наче на весну* (61); *роти не затуляються з ранку до вечора* (16); *а рот як розтулить, з рота жаби й скачуть* (244); *як розкриє рота* (251).

Крім названих мовних засобів, у художньому тексті зафіксовано ще такі вербалізатори кому-

нікативних інтенцій: 1) уживання займенників зі значенням всеохопності, тотальності, які найчастіше слугують виразниками негативної оцінності: *Жінки, вони всі отакі* (57); *Всі ви, чоловіки, однакові* (78); 2) синтаксичні інтенсифікатори – окличні й питальні висловлення з підсилювальними частками: *Та й що од них ждати: сороки!* (26); *хоч би приревнував та побив!* (49); *І нащо ото чоловіки женяться?* (250).

Висновки. Отже, гендерні стереотипи – це загальноприйняті погляди на норми поведінки чоловіків і жінок, що відображають суспільні очікування щодо рис їхнього характеру, поведінки, професійної діяльності. Гендерні стереотипи відзначаються стійкістю, спрощеністю; вони не враховують індивідуального. За допомогою мовних засобів гендерні стереотипи відображають уявлення про ідеальні образи чоловіка і жінки, властиві їм риси характеру та моделі поведінки, сфери і способи самореалізації чоловіків і жінок. Вони глибоко закріплені у свідомості багатьох поколінь.

Аналізовані «Містечкові історії» А. Дімарова є цінним джерелом створення цілісної системи гендерних стереотипів, які функціонували в радянський період. Вони найяскравіше реалізуються в діалогах персонажів.

Актуалізація гендерних стереотипів у «Містечкових історіях» реалізується через засоби всіх рівнів мовної структури: лексико-семантичному (уживання лексичних маркерів з позитивною, негативною чи нейтральною конотацією, варваризмів, метафоричних номінацій тощо), фразеологічному (напр., *як у бога за пазухою, мов засватаний, як білка в колесі, сидіти на шиї* тощо), словотвірному (уживання зменшено-пестливих форм), морфологічному (напр., використання форм наказового та умовного способів дієслова для опису маскулінної комунікативної стратегії; вживання форм середнього роду на позначення осіб жіночої статі, які не підходять під стандартизовані уявлення про фемінний образ) і синтаксичному (реалізуються у звертаннях, порівняннях; наприклад, короткі, обірвані й окличні речення характеризують чоловіче мовлення; а для опису обов'язків жінки часто використовуються речення, ускладнені однорідними членами).

Отже, гендерна маркованість реалізована найбільшою мірою в мовленнєвій поведінці персонажів, вона залежить від їхнього соціального статусу, особливостей характеру, виховання тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бистров Я., Шуляр С. Інтерпретація гендерних стереотипів у тексті роману Джейн Остін «Гордість і упередження». *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки.* № 2, 2009. С. 8–11.

2. Дімаров А. Містечкові історії. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/getfile.php?tid=10397&type=1> (дата звернення: 30.05.2023).

REFERENCES

1. Bystrov Ya., Shuliar S. (2009) Interpretatsiia hendernykh stereotypiv u teksti romanu Dzhein Ostin "Hordist i uperedzhennia" [Interpretation of the Gender Stereotypes in the Text of the Novel "Pride and Prejudice" by Jane Austen] *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu. Filolohichni nauky*. [Bulletin of Zaporizhzhya National University. Philological sciences]. № 2. 8–11 [in Ukrainian].

2. Dimarov A. Mistechkovi istorii. [Town stories] URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/getfile.php?tid=10397&type=1> (data zvernennia: 30.05.2023) [in Ukrainian].